

LA PRIMERA REPÚBLICA A L'EMPORDÀ

Per LLUÍS ALABRÚS I IGLESIAS i IU PIJOAN I FONT

«Hi ha a Catalunya una vella tradició de republicanisme que té els seus orígens més enllà de la Revolució del 1869 i s'inspira en els principis federalistes. Hi ha llavors en els nostres republicans, més que l'esperit de revolta, el sentit de govern. La gesta federal d'aquell any és organitzada per catalans i té lloc en terra empordanesa. Catalunya dona a la República lluitadors com Caimó i homes de govern com Figueras i Tutau. Sota la Restauració, els nostres republicans no corren pas darrera els agitadors vulgars, sinó que, bo i conservant el foc sagrat de l'ideal, funden cooperatives i orfeons. Són homes honrats i de seny que fan una bona tasca constructiva a les corporacions públiques. Encara poc abans de la guerra eren esmentats com a modèlics alguns dels nostres Ajuntaments administrats per republicans.

Aquells homes austers van saber enaltir amb una actuació digna els ideals que havien de triomfar el 14 d'Abril de 1931. (...)

Jo he conegut alguns dels homes de la primera República, i sempre recordaré la seva austeritat. Un Pi i Margall, un Salmerón, un Castelar, un Figueras, després d'haver exercit la més alta magistratura, continuen dedicant-se, per a atendre les necessitats de la vida, a les lletres, a l'advocacia o al professorat. La pulcritud moral del primer ja és proverbial: pobre arriba, i pels seus propis mèrits, als lògics llocs més elevats, i pobre surt: encara recordo com, a les darreries de la seva vida, es planyia de no poder adquirir alguns llibres –ell que els estimava tant!– summament desitjats, i subscriure's a algunes revistes. Tots ells moren pobres. Hi moren també, després d'una vida de lluites i de penalitats sense fi, aquells grans catalans i patriotes que es digueren Josep Anselm Clavé –el músic del poble–, Pere Caimó, Joan Matas, Joan Deu, la vida dels quals fou pròdiga en lliçons d'heroisme republicà.

Són tots ells homes al servei de l'ideal que resplendeix en les seves ànimes; no són mai homes al servei d'interessos. Mentre els interessos passen, l'ideal és immortal: un dia o altre triomfa, i amb ell hi triomfen, més enllà de la vida, absents i presents alhora, els qui l'han estimat, els qui l'han defensat, els qui n'han estat els precursors escollits.

La nostra primera República és, doncs, una alta escola d'honoradesa, d'austeritat i de ciutadania, en la qual, després de més de 60 anys, encara podem emmirallar-nos. I aquesta és, fugissera com fou, una de les seves glòries».

CARLES RAHOLA
(De «Breviari de Ciutadania» - 1933)

LA PRIMERA REPÚBLICA A L'EMPORDÀ

I. ANTECEDENTS

1. *D'els manifestants de la Font del Soc a la «Junta Revolucionària de 1868».*

Els manifestants de la «Font del Soc» - Decadència de la guerra - El mèrit d'Abdó Terrades - Continua la tasca dels republicans - La «guerra dels matiners» - Monturiol republicà - Els últims dies d'Abdó Terrades - Caimó, Tutau i Arderius - L'«Ictini» - La «revolució de setembre» - La «Junta Revolucionària» de Figueres.

2. *L'alçament federal de 1869: Caimó, Deu i Sunyer i Capdevila.*

Les eleccions de gener de 1869 - La rebel·lió republicana federal - Josep Toribi d'Ametller - Joan Deu - Pere Caimó i els fets de La Bisbal - A Figueres.

II. UNA REPÚBLICA DAVANT D'UNA GUERRA

1. *L'amenaça carlina de 1872. L'alçament republicà de novembre.*

L'arbre de la llibertat és arrabassat - L'amenaça carlina - Les eleccions d'agost - Manifestació republicana.

2. *L'onze de febrer del 1873: La República a casa nostra.*

«Viva la República!» - «La primavera ha venido / nadie sabe cómo ha sido» - «Calia mantenir els militars a ratlla» - Figueres balla sardanes.

3. *Tres empordanesos, ministres.*

Joan Matas, governador - A Barcelona - A Madrid - Joan Tutau i Vergés, Ministre d'Hisenda - Figueres es defensa - Federalisme i obrerisme - La por - El general Nouvilas, Ministre de la Guerra - Les arque municipals - La vida - Les eleccions de Maig - Francesc Sunyer i Capdevila: «un sant que no creia en Déu».

4. *El set de juny: la República Federal.*

El telegrama - Pi i Margall - Al camp manquen braços - Les eleccions municipals del 12 de juliol - Mort de Cabrinetty - Un meteor.

5. *Cap a la dreta: Salmerón i Castelar. El foc de Tortellà.*

Salmerón i l'anorreament del cantonalisme - La «milícia ciutadana de Figueres» - El foc de Tortellà i la repercussió a Figueres i districte - El problema del clergat - «Los Móviles» - Castelar - L'Institut de Segon Ensenyament de Figueres, obre el termini de matrícula - Mesures contra el còlera - Matas presenta la dimissió - El ressentiment de l'agricultura per la manca de braços.

6. *El 3 de gener de 1874: la fi.*

El cop d'estat de Pavia - Les provocacions carlines - L'hivern més llarg.

III DOCUMENTS

1. Presa de possessió del Governador Civil Joan Matas.
2. Proclamació de la República a l'Ajuntament de Figueres.
3. Discurs del Batlle de Figueres, Joan Arderius, de rebuda a la República.
4. Proclamació de la República Federal a l'Ajuntament de Figueres.
5. Bàndol del Batlle Arderius del 20 de juliol de 1873.
6. Una crida del Governador als Rectors de les Parròquies.
7. Resum de l'estat de comptes de l'Ajuntament de Figueres, el 31 de desembre de 1874.

IV BIBLIOGRAFIA

I. ANTECEDENTS

1. D'«els manifestants de la Font del Soc» a la «Junta Revolucionària de 1868». Abdó Terrades, «l'apòstol del republicanisme». Narcís Monturiol.

El 20 de juny de 1842, una colla de fadrins, procedents de la «Font del Soc», varen manifestar-se pels principals carrers de l'Alt Empordà amb una bandera roja i un gran cartell que deia «Viva Terradas», mentre cantaven «La Cançó de la Campana». Els cridaires varen dirigir-se a la Plaça i hi aclamaren la república i el gran absent, llur capítost Abdó Terrades. Però qui era aquest home? I sobretot, quina era la situació política a l'Empordà i arreu de l'estat espanyol?⁽¹⁾

Quan en 1839 el general carlí Guergué fou afusellat per Maroto, Abdó Terrades, jove propagandista d'idees republicanes que havia estrenat la comèdia satírica «Lo Rey Micomicó», ingressava a la Milícia Nacional de Figueres com a Sargent. Poc després, a Barcelona, fou Secretari de la «Sociedad Patriótica Republicana», i fundador alhora del periòdic «El Republicano». La feblesa del partit carlí es palesava en la disputa entre Maroto i D. Carlos, el resultat de la qual fou la negació del primer a continuar la guerra i la posterior abraçada a Vergara amb el general Espartero. D. Carlos passava, el setembre, la frontera, havent declarat traïdor a Moroto, mentre l'heroi republicà, a Barcelona, era censurat per la seva vinculació als Drets de l'Home, i, amb una colla d'adeptes, començava la redacció de les seves «Hojas».

Entre la població quedaven recents les temences a la pesta, que havia afectat en especial, l'any 37, a Roses i a Cadaqués; però la guerra, en decadència, produïa un afany de millora: el primer d'octubre s'inaugurava el nostre Col·legi d'Humanitats.

Retirats els carlins a Berga, el juliol de 1840 Espartero va fer capitular a Cabrera. Allí es va dirigir al país tot proclamant la fi de la guerra, i, poc després, a causa de la «Ley de Ayuntamientos», assumirà la Regència del Regne.

Anava i tornava del país veí en Terrades, fins que l'abril de 1842, per un indult tornat, decidí de presentar-se pel consitori, i fou elegit, majoritàriament, batlle de Figueres durant cinc legislatures; més, en no voler jurar fidelitat al Regent Espartero, fou destituït i processat. Mercès a l'advocat Narcís Fages, aconseguí l'absolució, però va haver d'exiliar-se a França⁽²⁾.

Què havia aconseguit en Terrades?. Fonamentalment, a la

capital empordanesa, un considerable escriu del fervor republicà –els fets de la «Font del Soc» en són una prova– i, per a l'Estat, la introducció, organització i propagament del republicanisme.

Continua la tasca dels republicans: moviment de caire revolucionari dels redactors del rotatiu barceloní «El Republicano» –diari d'Abdó Terrades; rebel·lió al Castell; episodi popular d'«El Taper»– jovenet que, enfilat a dalt del cloquer, proclamava la república; proclames de Monturiol, dels germans Sunyer i Capdevila, Matas, Carlé, Arderius...; manifestacions des de l'exili – Espartero, polític desastrós per a Catalunya: en 1843 la baixa del cens de les principals poblacions demostra la misèria que pateix la nostra contrada–; constitució de la «Junta Revolucionària de l'Empordà» – Terrades, president; Micaló, Puigferrer, Camps–; preparació per a la revolució contra Espartero; manifestació de juny de 1843 – la bandera vermella, groga i morada, pels carrers –; resistència al Castell de Sant Ferran de la «Junta Revolucionària» reorganitzada, que era la primera a recolzar la insurrecció contra Espartero...

En 1844 pujà el general Narváez. El capità general de Catalunya, baró de Meer, exilià a Terrades a la levítica ciutat de Sigüenza.

Casada Isabel II amb el seu cosí Francesc, els carlins perderen l'esperança d'un enllaç amb el comte de Montemolín, fill de D. Carlos. Això motivà la rebel·lió, en 1846, dels montemolinistes, donant lloc a la «guerra dels matiners» en la que Figueres, si bé patí poc, no deixà de tenir les molèsties d'allotjaments, fortificacions, mobilitzacions, etc. Pel Coll de Banyuls entrava, el 1848, Ramon Cabrera, tinent general de l'exèrcit carlí amb el seu estat major, i s'organitzaven les partides, però les desercions i discòrdies són freqüents.

Mentrestant, les idees republicanes eren cada volta més arrelades, i destacava, a més d'en Terrades, un altre figuerenc: Narcís Monturiol. Aquest, el 1842, s'havia sentit impressionat per la lectura del «Voyage à Icaria», d'Étienne Cabet, on s'hi descrivia un paradís en el qual els homes havien de construir els fonaments d'una nova societat, més justa i més humana que la nostra, on regnaria la fraternitat, la bondat i el bé. Ell, amb Anselm Clavé, els germans Sunyer i Capdevila i d'altres, el nom dels quals no fa el cas, introduïren a l'estat espanyol el pensament comunista, forjat també en les idees de Spencer, Fourier, Proudhon, Blanc, Littré i Darwin. Monturiol formà societat amb Carlé i muntaren una impremta a la Rambla, la «Libreria Oriental», amb el propòsit d'editar «La Fraternidad», en combinació amb «La Populaire», que dirigia Cabet a París. Però aviat, el 1848, amb l'esclat de disturbis a Barcelona, atribuïts ara als «icarians», es velé obligat d'exiliar-se a Perpinyà, on es tornà a posar en contacte

amb Terrades i d'altres republicans. Allí va patir misèria, malgrat tot no es va desanimar mai⁽³⁾.

Va acabar la «guerra dels matiners» el maig de 1849, i existia ja una aurèola de glòria a l'entorn d'uns quants homes que s'havien distingit especialment en les seves conspiracions per a la consecució de les llibertats republicanes. Cal esmentar a més, les heroiques gestes d'en Ramon Roger de Maçanet, d'en Maranges de l'Escala i d'en Climent de Castelló. Quan la lluita semblava ja apaivagada, un altre cop aparegué el còlera. Va fer falta la presa de mesures d'excepció a la capital empordanesa i als pobles.

El juliol de 1856 esclatà la sublevació liberal d'O'Donnell. El primer pronunciament a la nostra terra fou el de La Jonquera, però va ésser reduït per la força. En Terrades, que havia estat el batlle de Figueres uns vuit o deu mesos, durant els qual es prengueren acords i disposicions encaminades a afavorir el poble que tan estimava, fou aviat destituït per l'arbitrari capità general Zapatero. Els moderats foren els qui aquesta vegada aconseguiren no solament treure'l de l'Alcaldia sinó que se'l desterrés novament de Figueres, i hagué de passar a Perpinyà, junt amb el seu germà Pere, Joan Tutau –un dels combatents de Llers– i els germans Sunyer i Capdevila. Malalt, va restar uns dies a la fonda Fabrach, i en tornar, mercès a un indult, el govern li manà de residir a Andalusia. El primer de maig del 1856, quan es trobava a Medinasidonia on havia anat a prendre les aigües, trobà la mort. Fou sentidíssima per tots els republicans d'Espanya.

D'entre aquells distingits republicans que havien sorgit a l'Empordà, afegim encara En Pere Caimó, capitost que serà del republicanisme al Baix Empordà, que, tornat de Cuba, en 1853, fou anomenat capità de la Milícia Nacional del seu Sant Feliu de Guíxols natal; i el 1859 fou encausat i expulsat; En Joan Tutau –nascut a Figueres en 1829–, que es dedicà al comerç a Barcelona i fou un gran republicà; En Joan Arderius, deixeble també de Terrades i aferriat anticlerical, de ploma subtil i sense parió...

En 1858 En Narcís Monturiol publicà una memòria on descrivia el seu invent: «El «Ictíneo» –diu– tindrà éstas condiciones: su forma es como la del pez y, como él, tiene el propulsor en la cola, alas para la dirección, vejigas natatorias y lastre para estar en equilibrio con el agua desde el momento que se sumerja». I afegeix amb ingènua noblesa: «Si el primer «Ictíneo» no corresponde a mis previsiones, expondré más tarde las causas que lo hayan impedido, señalando los errores que haya cometido y la manera de enmendarlos». El 1860, en presència d'alguns ministres i senadors, tingueren lloc a Alacant les primeres proves oficials de l'«Ictíneo», però vet aquí que el 1863, per

una d'aquestes desgràcies nacionals, en no haver rebut cap protecció oficial efectiva, va renunciar al títol de fill predilecte.

Pel pacte d'Ostende, el 1866, l'oposició, formada per progressistes, demòcrates i unionistes, es comprometia a posar fi al règim moderat d'Isabell II i a convocar Corts extraordinàries. El cop es va donar el setembre de 1868; just l'abril d'aquest mateix any havia finat el darrer baluard de la reina, el general Narváez. El 29 de setembre, es rebé a la capital empordanesa un telegrama que comunicava la victòria d'Alcolea, i ja pels carrers els esvalotadors llençaven llur joia: «Morin els Borbons». El 30 de setembre l'Ajuntament de Figueres s'adherí al pronunciament i la Junta Revolucionària de la província de Girona comença a actuar: Sufragi universal, llibertat de cultes, llibertat d'ensenyament, llibertat d'impremta, llibertat de reunió i associació pacífiques, judici per jurats en matèria criminal, unitat de furs, descentralització administrativa...⁽⁴⁾. Tornen Pierrad, Matas, Rubau Donadeu, Guisaola, Clavé; surt un altre cop «El Ampurdanés», dirigit ara per Martí Carlé venerable vellard; tenim les «fulles» de «La República», periòdic federal...⁽⁵⁾.

A Figueres es forma de seguida la Junta Revolucionària:

Predident: Blai Pierrad.

Sots-Presidents: Martí Carlé i Enric Climent.

Vocals: Víctor Prax

Ignasi Poli

Josep Conte Lacoste

Joaquim Xirau

Joaquim Pagès

Josep Batlle

Pere Amat

Francesc Moy

Francesc Sunyer i Capdevila

Pelai Massanet

La constitució de l'Ajuntament fou la següent: Eduard Rodeja, batlle 1er, Joan Matas, batlle 2^{on}, Josep Martí, batlle 3er. Joan Arderius era un dels consellers. Es produeixen varies manifestacions d'importància⁽⁶⁾, dementre «El Ampurdanés» publica fortíssimes arengues contra els monarques.

- (1) Per a esbrinar aquesta part de la nostra història, hem consultat, a més d'altres textos de caire general, «L'Empordà a la guerra carlina» (A. Papell), «Notas históricas 1832-1900» (E. Rodeja) i «Vides Heroiques» (Carles Rahola).
- (2) Quant a la personalitat d'Abdó Terrades, hem fullejat, a més a més, la biografia que duu el periòdic «Empordà Federal», «Als genis empordanesos» (núm. 107. Any III; 5 abril 1913).
- (3) Per a Narcís Monturiol: Puig Pujades, Josep: «Vida d'heroi». «L'Avenç». Barcelona, 1918.
Passarell, Jaume: «L'inventor Narcís Monturiol». Barcino. Barna., 1935.
- (4) La «Hoja número 2» de «La Barretina», «Impreso que no es diario ni periódico», porta el programa de la «Junta Revolucionaria del Partido de Figueras». Notem, a més d'aquelles exigències: inamobilitat judicial, inamobilitat del domicili i de la correspondència, *abolició de la pena de mort*, abolició de l'esclavatge, abolició de la contribució de Consums, abolició de «quintes» i matricules de mar, armament de la Milícia Nacional.
- (5) Quant a aquest interessant periòdic, és sumament necessari veure el número primer, que ens dóna una magnífica pinzellada d'aquell republicanisme, adreçada «al público».
- (6) «La República» ens dóna compte de la de 29-Nov-1868.

2. «L'Alçament federal de 1869: Caimó, Deu i Sunyer i Capdevila».

Les eleccions de 1869 donaren els escons als progressistes en primer lloc, seguits dels unionistes, els monàrquics-democràtics, els republicans i els carlins. Sortiren elegits Tutau (20.117 vots); Sunyer i Capdevila (20.140); Caimó (20.177) i Ametller (20.174)⁽⁷⁾.

Aquest mateix any progressistes i unionistes donaren la Constitució, fidels al seu «liberalisme radical» –sobirania popular manifestada en sufragi universal–, i amb ella, es mantenia la monarquia. En espera de rei, el general Serrano assumí la regència, però en nomenar Cap de Govern al general Prim, els federals es rebellaren: Sunyer i Capdevila, Caimó –que era també diputat per La Bisbal– i Toribi d'Ametller –diputat per Banyoles–. A més d'aquests, els capitosts eren: Joan Matas, de Figueres; Pau Estebarnet, batlle de Tortellà; Feliu N. Batlle, de Cadaqués; Pau Viñas, batlle de La Jonquera; Eduard Rodeja, batlle segon de Figueres; Francesc Pont, batlle de Vila-sacra; Martí Pey, alcalde de Masarac, i batlles de Borrassà, Vilatenim, Sant Llorenç de la Muga i Boadella. Tots sota la Junta Revolucionària de Catalunya.

Mentre Sunyer i Capdevila proclamava la revolució a Vilabertran i a Garriguella⁽⁸⁾, N'Ametller, primer cap del cantó de la Muntanya, s'ajuntava amb en Joan Deu a Olot.

D'en Sunyer en parlarem més àmpliament en el capítol «tres empordanesos, ministres». D'en Josep Toribi d'Ametller direm que va néixer el 16 d'abril de 1842 a Banyoles. Als divuit anys hi va organitzar el nucli del partit republicà, i formà part del Comitè provincial de Girona. A Madrid es donà a conèixer com a poeta i en 1867 es compromet en la conspiració. El març de 1868, a Banyoles, tingué lloc la reunió preparatòria de la Junta Revolucionària secreta, composta per cinc individus, i ell fou elegit Secretari. En 1869 és diputat per Banyoles, i aquest mateix any pren part en l'alçament federal. Va ésser condemnat a mort posteriorment, amb en Caimó, però mercès al seu oncle pogué emprendre l'exili, des d'on va ésser reelegit diputat a Corts. Quan la República, fou nomenat comandant de les forces republicanes de Banyoles. La seva mort ha estat relatada per aquest gran ciutadà de Catalunya que fou En Carles Rahola: «Banyoles va ésser assetjada i atacada per la facció d'en Savalls el 13 de novembre de 1873. Assabentat que en fou, se'n va anar al quarter i després al portal dels Turers, a revistar la guàrdia; però el portal estava obert i hi havia dos carlins, trabuc en mà, que li cridaren «l'alto». Ametller, segons sembla, va pensar-se que eren republicans (...)

i quan anava per contestar, es sentí una descàrrega i una bala travessà la bella i baronívola testa d'Ametller el qual morí a l'acte»⁽⁹⁾.

La figura de Joan Deu –no pas Déu–, havia esdevingut llegendaria. Nascut a Olot en 1835, conspirà amb Prim, Pierrad i d'altres significats liberals fins al destronament d'Isabell II. Organitzador del partit republicà federal a la capital de la Garrotxa, fou President del Comitè local i Provincial. En 1869, com hem vist, s'uní amb les forces d'Ametller, havent passat ràpidament a posar en armes nou-cents homes. Deu entrà a Olot i s'apoderà de la vila. Les seves eren les darreres forces que restaven en armes en tota la província, i, aconsellat per la Junta Revolucionària, gestionà la capitulació honrosa. Tornat a casa, el seu fill nasqué cec, i la seva mare moria poques hores després. Al poc, hagué de prendre els sempre llargs camins de l'exili. Fou el batlle d'Olot de 1869 a 1873. En agost de 1873 Savalls li aconsellà de retre la població, però ell resistí. Arran del cop d'Estat de Pàvia, Deu presentà la dimissió d'Alcalde. Al poc, Olot es va rendir. Deu, home «honrat, de cor, serè, indomable», segons Rahola, hi va morir el 6 de desembre de 1919.

Emperò el nucli de la sublevació fou la vila de La Bisbal, al Baix Empordà, duta a cap pel diputat Pere Caimó⁽¹⁰⁾: avisat aquest per en Sunyer –que, a més, li assegurà que el moviment seria general arreu de l'Estat Espanyol– s'aixecà amb força homes, i procedí a la realització del moviment a Sant Feliu de Guíxols i a Calonge; aquí es trobà amb els de Palamós, Llagostera i Fanals, i es dirigiren cap a La Bisbal. Aqueixa població, segons el propi Caimó, el 4 d'octubre semblava un campament. Es va prendre l'Ajuntament i es nombrà Junta de Districte, el president de la qual fou en Caimó. La força allí reunida pujava a dos mil vuit-cents homes, tots armats. Però En Caimó no sabia els plans d'En Sunyer, i suposava que, un cop reunits els seus, s'emprendria, amb els de l'Empordà i els de la muntanya, la marxa sobre la capital. Tot l'Empordà estava pendent de la decissió d'en Sunyer. Dementre, s'acostaven els vaixells «Culebra» i «Ardilla», i en Prim enviava el brigadier Crespo, altrament conegut per «General Pajares». Crespo fou rebut amb una pluja de bales i hagué de retirar-se. El combat fou sanguinari, i, més tard, les tropes de «Pajares» cridaven «Viva la República Federal!», ço que semblava demostrar una rendició. Caimó es dirigí al capità de la tropa que el cridava, i li demanà l'objecte de la seva crida. El capità li digué que volia arranjar el conflicte, però en dir-li Caimó que calia que es rendís, el capità li contestà «Esto no lo haré yo». I en Caimó fou enganyat perquè, en lloc d'anar-se'n, accedí a la posterior petició del capità d'anar a veure a n'En Crespo: fou fet pres i condemnat a mort per un Consell de Guerra. La Bisbal fou ocupada per les tropes governamen-

tals. En Pere Caimó pogué prendre els camins de l'exili, i, a Mònaco, publicà un opuscle sobre els fets de La Bisbal⁽¹¹⁾. Encara tornà a la pàtria empordanesa, i el 1873 fou batlle de Sant Feliu de Guíxols, que defensà dels carlins. Amb la monarquia, de nou s'exilià, i, de retorn, morí el 16 d'agost del 1878.

A Figueres, el governador del Castell de Sant Ferran no s'uní amb els d'En Sunyer i Capdevila, i aquest hagué de retirar-se a La Jonquera, però això va fer pensar als republicans que el seu capitost s'havia venut. Sunyer va haver de fugir a França, però manifestà el seu recolzament fins a última hora als idearis republicans en demanar al governador del Castell de Figueres l'indult per a tots els republicans que no havien passat la frontera. L'autoritat militar accedí i Sunyer fou fet pres a Tours per la policia francesa, encara que per poc temps, perquè al poc ja era de nou a Madrid.

(7) En Rahola, en el seu llibre, ens dóna aquests diputats amb llurs corresponents vots.

(8) La narració de l'episodi a aquest darrer poble, corre a càrrec d'Anticó i Compta, Salvador: «Una història inèdita de Garriguella», pàgs. 196-197, a A.I.E.E. de l'any 1978.

(9) Carles Rahola i Llorens, Op. Cit.

(10) Pere Caimó, capitost del federalisme al Baix Empordà, havia nascut a Sant Feliu de Guíxols el 19 d'abril del 1819. Precursor de la República, el 1854 era Capità de la Milícia Nacional; el 1856 va combatre la reacció d'O'Donell i s'exilià en 1859, després d'un procés; en 1867 participà en la Junta Revolucionària, i el 1868, el 29 de setembre, era el batlle de Sant Feliu.

(11) La relació dels fets de La Bisbal l'hem exposada d'acord amb «Reseña histórica de los sucesos de la Villa de la Bisbal y su distrito, en la insurrección republicana-federal del mes de octubre de 1869», pel propi Pere Caimó. El pròleg de la segona edició és d'en Carles Rahola.

II. UNA REPÚBLICA DAVANT D'UNA GUERRA

1. L'amenaça carlina de 1872. L'alçament republicà de novembre.

D. Juan, germà i successor del comte de Montemolín, s'havia tornat d'idees liberals. Això va fer que la seva família proclamés rei legítim En Carles VII, home enèrgic, que ja pel juliol de 1870 preparava un cop.

Entrem en 1870 i encara no hi ha rei, però el novembre l'Assemblea donà 191 vots al Duc d'Aosta, contra els importants 60 a favor de la República Federal. Prim moria el 27 de desembre⁽¹²⁾, i a Figueres, era arrabassat l'arbre de la Llibertat, que havia plantat Abdó Terrades⁽¹³⁾.

El 10 de desembre de 1871, «El Ampurdanés» publicava el resultat de les eleccions municipals. El nou batlle de Figueres era Joan Arderius, republicà sense oposició (a la nostra comarca va haver-hi majoria aclaparadora d'ajuntaments republicans).

Ja el 22 de juny, el mateix Joan Arderius, a «El Ampurdanés»⁽¹⁴⁾ assegurava: «La situación es crítica, no hay para qué ocultarlo; la libertad desaparece de nuestra patria si sus desinteresados y verdaderos amantes no hacen un esfuerzo para salvarla. El gobierno es impotente para ello(...) El partido republicano no consentirá jamás en la entronización de la reacción, sin consumir antes sus fuerzas en aras de la libertad...».

El maig del 72, pel costat de Maçanet, amb Auguet, Mallorca i Costa, entrava el capitost carlí Savalls. Era la confirmació de la declaració de guerra feta pel cap del partit carlí el dia 15 d'abril d'aquest mateix any. Uns mesos més tard, es deia que Savalls havia dividit les seves forces per entrar de nit a Figueres. La guarnició del castell de Sant Ferran era gairebé insignificant, i tota la problemàtica defensiva semblava acabar-se en les promeses del Governador de la província.

Pel setembre es coneixien ja els resultats de les eleccions d'agost per a diputats a les Corts, en els pobles del Districte Electoral de Figueres: 3.079 vots per a Francesc Sunyer i Capdevila. Pel de Vilademuls (Roses-Garrigàs-Pontòs-Cadaqués-Borrassà, etc.), 1.531 vots per al també republicà Joan Tutau i Vergés. Ambdós resultaren elegits sense oposició. Adés, els senadors –que s'havien de votar a Girona– que foren elegits el 6 del mateix mes, eren quatre federals

-Chao, Díaz, Benot, de Cala- i dos monàrquics -Ametller, Forgas-. I els carlins continuaven en llurs escomeses bàrberes⁽¹⁵⁾.

La protesta no es feu esperar: l'onze de novembre de 1872 un moviment de caire republicà, al crit d'«a baix les quintes!», s'estenia arreu de l'Empordà. Els cabdills eren Rubaudonadeu, Roig, Minguet, Lostau, Martí, Carlé, Matas i Arderius de Figueres; Sunyer i Capdevila, de Roses; Ametller de Banyoles; Deu d'Olot, i Caimó de La Bisbal. Els sublevats foren reduïts a prop d'Ullastret pel Brigadier Macias.

Però els carlins no s'aturaven, i, un xic més tard, demanaven ja contribucions. El 30 de desembre, l'Ajuntament de Figueres acordà de posar la població en estat de defensa.

Al teatre es representava el drama en tres actes «Traidor, inconfeso i màrtir», i la nit del primer de desembre el poble de Figueres fixava els ulls en la volta celística per contemplar la «pluja d'estrelles»⁽¹⁶⁾.

(12) Una nova versió assenyala que a Prim, el general masó, se li havia encomanat una part de la tasca de trobar un sobirà per a Espanya; amb això naufragà la il·lusió del sector republicà peninsular que aspirava a una República com a mínim federal. La traïció de que s'acusà a Prim, li costà la vida en l'atemptat perpetrat per dissidents d'un grup paramasònic (Vid. J. Ventura: «La masoneria en Catalunya», IV. A «El Correo Catalán» de l'11-2-1979).

(13) Eduard Rodeja ho explica diplomàticament: «El árbol llamado de la libertad, que había sido plantado en la plaza en recuerdo de la revolución, como en la mayoría de los pueblos de la Comarca, tuvo que ser arrancado porque a causa de su excesiva inclinación amenazaba derrumbarse (sic)» (Op. Cit.)

(14) «El Ampurdanés», 22 juny 1871; núm. 163; any XI; 4ª època.

(15) Per al resultat dels diputats: «El Ampurdanés» 1-9-1872, núm. 291. Per al resultat dels senadors, «El Ampurdanés» 8-9-1872, núm. 293.

(16) «El Ampurdanés», 1 desembre 1872, núm. 317.

2. L'onze de febrer del 1873: la República a casa nostra.

COMITÉ REPUBLICANO FEDERAL DE LA PROVINCIA DE GERONA

«Ciudadanos:

El rey ha abdicado. Viva la República democrática federal!

Ante las circunstancias de hoy, ha desaparecido el obstáculo de ayer y, el progreso, al arrollar con su irresistible marcha a la reacción, abre de par en par las puertas de nuestra patria a la República Federal. Ha sonado ya la hora. España, hasta hoy empuñada por caducas instituciones, va a renacer grande al calor de la nueva idea.

Ánimo y unión. Sean unas nuestras miras. Sea uno nuestro pensamiento.

Ánimo y unión, y, preparados en un todo, procuremos aprovechar las circunstancias en favor de la santa causa, que ha de dar al hombre toda su dignidad, todos sus derechos.

Ánimo y unión! Que la desconfianza no nos entorpezca, que las impaciencias no nos atajen en mitad del camino.

Ánimo y unión!, y esperemos preparados y tranquilos las resoluciones de los representantes de nuestro partido que a no dudar, nos conducirán al triunfo inmediato de nuestra causa.

Tal es la conducta que el comité cree de un deber aconsejaros en éstas extraordinarias circunstancias.

Ciudadanos, Viva la República federal!

Figueras, 11 de Febrero de 1873.

El Presidente, Juan Matas. - el Secretario, Juan Heras».

Aquest és el primer anunci, fet públic, que degué d'arribar a l'Empordà⁽¹⁷⁾ sobre l'esdevinença de la República després de l'abdicació de D. Amadeo Ier, Duc d'Aosta.

Com hom sap, a Madrid, la situació política havia arribat a una tensió tan elevada, que la tasca de D. Amadeo es veia impossibilitada, sobretot si tenim en compte: 1er) les discrepàncies entre Ruíz Zorrilla –gran avançat– i Sagasta –grup conservador–; 2^{on}) les contínues amenaces carlines; i 3er) la crisi definitiva amb motiu del conflicte dels artillers –el Govern dissolgué el cos d'Artilleria a conseqüència de la indisciplina de l'exèrcit.

L'Assemblea Nacional va proclamar, doncs, la República espanyola per 258 vots. El president del poder executiu era Estanislau Figueras, i el primer govern, provisional, el següent: Francesc Pi i Margall, Governació; general Ferran Fernández de Córdoba, Guerra; Manuel Becerra, Foment; Emilio Castelar, Estat; sots-almirall Josep Maria Berenguer, Marina; Francisco Salmerón, Ultramar; José Echegaray, Hisenda; Nicolàs Salmerón, Gràcia i Justícia.

Com dirà més tard el poeta:
*«La primavera ha venido
nadie sabe cómo ha sido».*

En efecte, sense vessament de sang, la República arribà a casa nostra gairebé sense adonar-nos-en, pacíficament, per pur esdeveniment; deia Castelar en un dels seus discursos:

«...Con Fernando VII murió la monarquía tradicional; con la huida de Isabel II, la monarquía parlamentaria; con la renuncia de D. Amadeo de Saboya, la monarquía democrática; nadie ha acabado con ella; ha muerto por sí misma; nadie lleva la República: la traen todas las circunstancias, la lleva una conjuración de la sociedad, de la naturaleza y de la historia».⁽¹⁸⁾

La burgesia catalana, defensora que havia estat de la darrera solució monàrquica, no va reaccionar davant el fet, a causa de la por que sentia pels federals. Aquests, ara, veien possible portar a terme llur deler: la Federació.

A Barcelona, com arreu de Catalunya, els federals controlaven la situació. «Calia només mantenir a ratlla els militars», es deia. Del govern de Catalunya se'n feu càrrec la Diputació barcelonina, dirigida per Arabio, Ildefons Cerdà i Sunyer i Capdevila, i aviat la milícia i l'exèrcit de Barcelona es posaren al seu costat, encara que amb força indisciplina, degut a la campanya contra l'oficialitat endegada per la tasca dels internacionalistes i dels federals. Les conseqüències d'aquesta indisciplina s'acusaren en donar front a les partides carlines i en les topades amb la població⁽¹⁹⁾. D'un altre cantó, l'alcalde de Barcelona trametia al govern aquestes conclusions: 1^{era} – Que s'armés el poble enter; 2.ª – Que es recolzessin les reformes socials que demanava la classe treballadora; 3^{era} – Que es declarés l'autonomia dels municipis. La resposta del President Figueras fou: «El Gobierno se ocupa sin levantar mano en la organización de la milicia ciudadana, pero es preciso hacer las cosas legalmente y no crear conflictos al Gobierno de la República (...); quant a l'autonomia dels municipis i a les reformes socials de la classe obrera, va dir Pi i Margall que corresponia a la resolució de les Corts Constituents que es convocarien⁽²⁰⁾.

En l'endemig, Figueres, il·luminada, ballava sardanes. En el discurs que el batlle Joan Arderius va dirigir a la població el 13 de febrer –que oferim en el capítol «Documents»– s'exhortava a donar suport a la República, a la República de tots:

«Si durante nuestra vida hemos tenido valor para arrostrar los peligros de la guerra contra la tiranía, tengamos hoy la virilidad de predicar la paz en la República, el respeto al derecho de todo el mundo; que no es la República prebenda de ningún hombre, ni de ningún partido; sino la consagración de la justicia que deja caer su espada sobre el que la viola (...).

Acabava Arderius el seu discurs, apologetic i exhortatiu ensems, tot assenyalant l'engatjament que havia contret el municipi de Figueres:

«Nuestro municipio ha administrado los intereses locales dentro de la monarquía con todo el celo y rectitud de que ha sido capaz; en nada tiene que modificar, reinando la República, la conducta que hasta aquí le ha guiado, como no sea redoblando sus esfuerzos en favor de la armonía de todos (...)»⁽²¹⁾.

(17) Veure «El Ampurdanés», dijous 13-2-1873; núm. 336, any XIII, 4ª època.

(18) Com que ens ha estat impossible de trobar els discursos de Castelar, hem copiat aquest fragment que ens ofereix En Papell, Op. Cit., pàg. 274.

(19) Al respecte, i, per a tenir una idea general de la I^{ra} República, vid. Reglà, Joan: «Història de Catalunya II» Aedos. Barna. 1972.

(20) Al respecte, veure González Sugrañas, Manuel: «La 1ª República a Barcelona», extracte del seu llibre. A l'avenç, núm. 13. Febrer 1979.

(21) A «El Ampurdanés», suplement del divendres 14-2-1873 (1ª Plana: «Viva la República Democrática-Federal Española).

3. Tres empordanesos ministres.

Tractarem ara el període que va des del minvament de la gaubança dels darrers dies de febrer de 1873, fins a la caiguda del President Figueras. Encara que Sunyer i Capdevila fou ministre en el govern pimargallià, en parlarem també aquí, juntament amb els empordanesos Joan Tutau i Nouvilas.

El nou governador de la província de Girona fou el figuerenc Joan Matas i Hortal⁽²²⁾:

«Ni mi modestia ni mi vocación me permitirán aceptar en circunstancias normales este puesto de honor; hoy le admito en satisfacción de deberes ineludibles, por espíritu de disciplina y por razones de patriotismo (...) Representante de un Gobierno Republicano, no puedo olvidar que la República no ha venido a establecer ni a cambiar privilegios, sino a destruirlos; no ha venido a hollar derecho alguno, sino a reconocer el de todos; y esto, sin trastornar por un momento el orden, antes al contrario (...)»⁽²³⁾.

Crítica era la situació a Barcelona, en el mes de febrer i començaments de març: el capità general hagué de fugir a Portvendres; Andía, caporal segon, menà a la lluita contra els carlins els batallons de caçadors de Cuba i la Havana; Barcelona restava en mans de tropes alfonsines i la insurrecció de l'oficialitat no es féu esperar, encara que fracassà; una part de la Diputació intentà proclamar l'estat català; arribada de Contreras, nou Capità General; exaltació del poble; dissolució de l'exèrcit; control militar de Catalunya en mans dels Voluntaris de la Llibertat.

A Madrid, mentrestant, tenia lloc l'escrutini a l'Assemblea, per a la formació de nou ministeri, el resultat del qual fou: President del poder executiu, Figueras; Governació, Pi i Margall; Gràcia i Justícia, Salmerón; Guerra, general Acosta; Ultramar, Soroí; Estat, Castelar; Foment, Chao; Hisenda, Joan Tutau i Vergés; Marina, Oreiro⁽²⁴⁾.

El règim democràtic del 1868 ja havia possibilitat que alguns catalans addictes a la monarquia i partidaris de l'uniformisme centralista –Prim, Figuerola, Balaguer– participessin en el poder com a ministres del govern madrileny. Ideòlegs, teòrics i impulsors del federalisme, els catalans, i molt concretament els empordanesos ocuparen ara, en la República, un lloc preminent⁽²⁵⁾.

D'en Joan Tutau i Vergés havíem dit que era fill de Figueres, on havia nascut el 21 d'abril de 1829. Es dedicà al comerç i, iniciat en la política per Abdó Terrades, prengué part, amb ell, en els treballs preliminars de la revolució de 1854. Va ésser elegit segon alcalde de Barcelona, on comandava un batalló de milicians. Dos anys després,

hagué d'exiliar-se a França. El 1856 aplegava adeptes a Figueres. Fou, amb Sunyer, un dels combatents de Llers. De retorn d'un altre exili, en 1858 s'estableix a Barcelona, i d'ara endavant, fins a la revolució de setembre, conspirarà constantment per la república. Fou sotspresident de la Junta Revolucionària, President del Comitè Republicà Federal de Barcelona i Diputat a Corts Constituents per Girona. Al congrés fou eloqüent defensor de les idees federalistes. Presentà, en octubre del 72, una proposició de llei per a què el govern subrogués les concessions dels ferrocarrils de Girona a Figueres, i de Figueres a la frontera. En la sessió del 21 de febrer de 1873 demanà ajut per acabar amb els carlins, i tres dies després, el 24 de febrer, fou nomenat ministre d'Hisenda. La seva gestió consistí bàsicament a donar a conèixer l'estat deficitari de la Hisenda i a prendre mesures d'urgència: procurà sanejar l'administració pública, reduí al 12% els interessos del deute flotant, acabà amb els onerosos lliuraments en descobert sobre les províncies i l'estranger, realitzà importants economies en els pressupostos de l'Estat. Presentà també alguns projectes que toparen amb l'hostilitat de les Corts. Un d'ells, que no arribà a ésser un fet, fou el d'autoritzar el Banc d'Espanya per a emetre bitllets de circulació forçosa per valor de 2.000 milions. Cessà el 8 de juny següent⁽²⁶⁾.

Mentre el nostre Joan Tutau parlava a la Taula del Congrés, Savalls era nomenat per Alfons de Borbó, Capità general de l'exèrcit reial de Catalunya i comandant de les províncies de Girona i Barcelona.

Cabrinetty era un coronel que s'havia posat sota les ordres de la Diputació, el 28 de febrer del 1873, a fi d'armar un batalló per combatre la insurrecció carlina; però com ja hem assenyalat, en aquest període és freqüent la indisciplina de la tropa. Això va fer que es precipités el nomenament de comandant general de les operacions d'aquesta província, que va recaure en Arseni Martínez de Campos, home enèrgic.

Queia Ripoll a mans dels carlins el 23 de març, i el 10 d'abril Puigcerdà resistia heroicament. Vist l'aspecte que prenién els esdeveniments, es varen prendre a Figueres noves mesures de defensa i fortificació. Mentrestant l'Ajuntament obligava a tots els propietaris que bastissin tempanells en llurs jardins i paredessin les portes en el ternimi de tres dies. En Savalls, en un bàndol dirigit als habitants de les províncies de Girona i Barcelona, assegurava que les masies que es troessin paredades en els punts de trànsit del seu «real ejército» serien cremades.

Si bé la República reformista donà protagonisme al sector popular, no pas tots els obrers acceptaren la doctrina federal com a

portadora d'avantatges. Els seguidors de la Internacional, gent conscient de pertànyer a una categoria social més baixa –assalariats i proletaris– ja s'havien desenganyat de les promeses republicanes⁽²⁷⁾. El programa social dels federals no donava gairebé solucions per als pagesos sense terra, i, pel que fa al proletariat urbà, no superava la proposta de jornades més reduïdes i més ben pagades ni prohibia que els infants treballessin. A casa nostra, la conseqüència més palpable fou la vaga en què es declararen els obrers de la fàbrica Portocarrero. Segons el periòdic «El Ampurdanés»⁽²⁸⁾ pretenien que es pagués la mà d'obra de la mateixa manera que en una altra fàbrica de la mateixa vila –desconeixem quina seria.

En aquest mateix periòdic –és l'únic d'aquest període que serva la Biblioteca Popular «Fages de Climent»–, trobem, a la crònica local del 6 de març, una notícia força lapidària, que no ens diu res –i tant!– però alhora ens ho diu tot:

«Qué sucede en la villa?

Mucho se habla, se dice, se cuenta, se propaga. No cabe duda que pasa algo, ya que ese algo es el tema de todas las conversaciones; pero ese algo se ofusca y casi se ignora»⁽²⁹⁾.

Aquest «quelcom», si bé s'ignora, se sent: desillusió, malestar i por, molta por: el 2 d'abril es rep la notícia de què els carlins són a Maçanet de Cabrenys; l'Ajuntament ha de prendre mesures extraordinàries; el 20 d'abril se sap que Barrancot, amb els seus, cobra fortes contribucions pel Baix Empordà. Al dia següent té lloc el foc de Terrades, i de Figueres surt el regiment del tinent coronel Pascual –el regiment de Toledo, d'uns 300 homes– i una munió de figuerencs enervats amb el batlle Arderius al davant. Aquests darrers aconseguiren força de pressa d'escampar l'enemic, i al dia següent En Pascual, en voler percaçar-lo a Bàscara, hagué de suportar la insubordinació de la seva tropa –una vegada més la clàssica indisciplina de l'exèrcit!–, que es concentrà al Passeig Nou⁽³⁰⁾. Pascual, amenaçat de mort, hagué de fugir i, després de refugiar-se a Can Rodeja, se n'anà al Castell. La brillant actuació d'Arderius fou distingida pel general Martínez Campos.

El mes d'abril acabà amb una notícia gloriosa per als patriotes empordanesos i catalans: el dia 30 era nomenat ministre de la Guerra –i alhora cap de les forces del Nord– el general Nouvilas, fill de Castelló d'Empúries. Nouvilas era un dels militars que havien signat la famosa proclama «Viva España con honra!», i un dels pocs militars que veïen amb bons ulls la República. Tingué una actuació grisa i fugaç, gairebé imperceptible. Arribà a Madrid el 4 de maig per exercir el seu càrrec, però arran de l'ofensiva carlina de seguida hagué de

tornar al front, i el 8 de maig el President Figueras retenia de forma interina la cartera que Nouvilas ja no tornaria a ocupar.

Després de veure la situació a Madrid i a Barcelona, la cartera Tutau, el problema de la carlinada, la qüestió obrera i la cartera Nouvilas, tot això dins el període que anomenem «Figueras», passem a veure l'economia a casa nostra. En realitat no podem pas considerar-ho apart, més lluny de voler vertebrar tot l'entremat de la República en el sol fet econòmic, ens limitarem a donar unes consideracions de caire purament històric, o, si voleu, informatiu. Ja hem vist els problemes econòmics que patia la República en exposar les solucions que intentà En Tutau des del seu Ministeri d'Hisenda, però, quina era la situació a Figueras, i, concretament, al Consitori? A «El Ampurdanés» del 27 d'abril trobem aquesta nota:

«El estado de alarma (...) así como el mucho tiempo que estamos en estado de guerra, la multitud de partes que hay que expedir (...) la recomposición de armas de la fuerza ciudadana (...), calefacción, alumbrado, (...) a más de los gastos ordinarios de la población, hacen que las arcas municipales se encuentren en la mayor penuria para hacer frente a las más apremiantes atenciones (...)».

El motiu de l'article és de compellir tots els morosos a que paguin les qüotes.

En efecte, les recabdacions han baixat considerablement. Com a dada il·lustrativa, vegeu un quadre en el qual s'expressen amb detall les quantitats percebudes entre els dies 1 al 13 de febrer –en l'esdeveniment de la República⁽³¹⁾ i confronteu-lo amb la xifra de 985'93 pessetes, corresponent al total recaptat en el període de l'onze al vint d'abril.

La vida, en aquesta primera etapa de la República, es fa difícil. La gent va tirant com pot, els sotracs ja un xic rera l'esquena. La mortaldat infantil és elevada⁽³²⁾. La gent va al teatre i veu l'arribada de la primavera en les fires de la Santa Creu, «vistiéndose pobladas nuestras calles de sendas parejas de jóvenes de rostro curtido por el sol, aunque éste año no ha dado de sí la estación todo lo que hay derecho a esperar»⁽³³⁾.

Els firals estigueren animats amb cavalls i vaques d'alt preu. Aquest any es preparava abundant collita de farratges, ço que esperonà els criadors a alimentar i conservar el bestiar, i, en conseqüència, apujà els preus. A pagès, traginers i llauradors treien bons jornals.

En situació angoixosa a causa de la pressió carlina, es van celebrar les eleccions per a les Corts Constituents. L'abstencionisme, malgrat les garanties del nou règim, va ésser gairebé tan elevat com a les de l'agost de 1872: de l'ordre del 60% a tot l'Estat i de més del 70%

a Catalunya. El nombre d'escons republicans al Principat, 33, sobre 42, havia augmentat sensiblement; ja només representaven el 9'59% dels escons republicans espanyols⁽³⁴⁾. Les causes d'aquest abstencionisme i de la pèrdua del pes dels republicans ja les hem explicades en comentar el fet obrer. Encara, hem de dir que la victòria no fou pas per als federals, sinó per als moderats. El 15 de maig, «El Ampurdanés» donava un primer resultat de les eleccions: per al terme de Figueres sortí elegit En Francesc Sunyer i Capdevila (major), amb 5.723 vots, i pel de Vilademuls, Joan Tutau, amb 2.497 vots.

Qui era En Sunyer i Capdevila? i, dintre la República, quin futur li esperava?. Havia nascut vora la mar, a Roses, el 4 de març de 1826. El seu pare, Francesc Sunyer i Pagès, era Secretari de l'Ajuntament. Ell, als vuit anys, sentia ja la República, i, als quinze, era ja republicà convençut. Estudià primerament a Castelló d'Empúries, i, després, a Figueres. En 1842 es traslladà a Barcelona amb motiu del pronunciament contra Espartero. Jove, d'aspecte malaltís, no l'acceptaren, i se n'hagué de tornar a casa seva amb molta recança. En 1845 fou acusat de conspirador, i conduït als calabossos del castell de Figueres, des d'on va ésser confinat a Tarragona. En 1850 acabà la carrera de medicina, i s'establí un poc temps a la capital empordanesa. En 1856, com hem vist, prengué part activa en la resistència contra el cop d'Estat. Triomfant O'Donnell, passà a França. Després de quelques anades i vingudes, intervingué en la revolució de setembre, i la Junta Revolucionària va nomenar-lo tinent d'Alcalde del 4^{rt} districte de Barcelona. En renovar-se l'Ajuntament per sufragi, en fou elegit batlle primer. Ja hem vist que la primera circumscripció de la província de Girona va elegir-lo diputat en les eleccions de gener del 1869, i també com intervingué en l'alçament federal del 69 –concentrà republicans a Garriguella, etc.–. Ara aviat, amb el govern de Pi i Margall, serà nomenat ministre d'Ultramar. Al Congrés, home arrauxat primer –havia emplaçat a Déu per a que li tragués la vida en deu minuts, per la qual cosa fou anomenat pels catòlics «l'Anticrist»–, esdevingué un dels diputats més actius. Partidari de la llibertat de cultes, en el seu Ministeri, al front del qual romandrà del 28 de juny al 18 de juliol, declarà aixecats tots els embargaments de béns realitzats per governs anteriors en els dels insurrectes i infidents de Cuba. Per bé que ell declarava que els insurrectes «merecen sin duda enérgica represión y ejemplar castigo», afirmà que no per això «cabe otorgar a ningún gobierno la facultad de privar a los ciudadanos que se extravian del camino recto en la vida social de sus medios propios de subsistencia, y de colocar a sus familias en la dura precisión de mendigar hoy el pan que abundante presentara ayer en su mesa la laboriosidad y la economía». Un dels seus propòsits fou, doncs, el d'abolir l'esclavitud

a Cuba. Sunyer no trigà a sortir del Ministeri «per intransigent fidelitat als seus principis, per no voler renegar dels federals de Cartagena, amb ço que, certament, va cometre un veritable error politic, de tristes conseqüències per a la República», diu Carles Rahola⁽³⁵⁾. Francesc Sunyer i Capdevila major, fou un home d'intel·ligència clara, d'extensos coneixements en matèries religioses i bíbliques, apresos a Castelló i a Figueres –per més que els seus adversaris catòlics no vulguin reconèixer-ho–, de vocació profunda. Com a metge va atènyer un alt renom. Fou popular el seu tractat sobre «la tisis». Després del canvi de règim es retirà a viure com un filòsof, modestament, al seu poblet de Roses. Als setanta-dos anys moria, ho ha dit en Prim, «un sant que no creia en Déu».

(22) Nascut en 1826, havia participat, de noi, en els fets de «la Font del Soc». En 1843 lluità entre els defensors contra la reacció, al castell de Sant Ferran. El 1854 se sublevà a l'Empordà, i aquest mateix any fou nomenat tinent de la 4ª companyia del batalló de Figueres. En 1856 participà a Llers a la lluita de sublevació; emigrà i mercès a un indult pogué tornar. Entre 1856 i 1868 prengué part activa en les tasques d'organització del partit federal. Fou President del Comitè de Figueres. En 1868 la Junta Revolucionària de Figueres –ja hem vist la seva composició– el nomenà cap de les forces ciutadanes; li fou confiat el comandament del castell de Sant Ferran i fou segon alcalde de l'Ajuntament provisional; més tard va ésser confirmat pel sufragi del poble. El 1871 fou President de la Diputació de Girona, i ara, en 1873, com hem vist, el Poder Executiu el nomenava governador civil. La seva tasca va merèixer l'aplaudiment unànime dels seus amics i enemics polítics, encara que no va poder aconseguir la pacificació de la Província. Popularment, en Joan Matas era conegut com «el governador de l'americana», per la seva senzillesa en el vestir. Va presentar –ja ho veurem– la seva dimissió arran del cop d'estat de 3-1-1874, i, de retorn a Figueres, treballà en la reorganització del partit republicà federal. Acabada la guerra civil fou elegit membre del Consell Regional de Catalunya, durant 6 anys. Posteriorment anà a Amèrica a refer-se econòmicament. Morí el 21 de setembre de 1894.

(23) Veure «El Ampurdanés», 9 març 1873; núm. 343. Manifest als «Habitantes de la Província», signat pel Governador a Girona el 2 de març.

(24) Veure «El Ampurdanés» 2 març 1873; núm. 341.

(25) Al respecte, veure: Clarà, Josep. «La I República a les Comarques gironines». A «L'Avenç» núm. 13; febrer 1979.

(26) I caiguda la República es dedicà a empreses mercantils. Fou director gerent del FFCC de Cariñena a Saragossa, director de la Societat Catalana de Crèdit i President de l'Ateneu Barcelonès. Vers 1886 escriví «Las crisis monetarias, busátiles, mercantiles e industriales». Arran de la crisi que travessà l'Empordà vers 1888, pèrdua de vinyes, escassa producció d'olivars, baix preu dels cereals, etc., escriví «Medios de levantar la agricultura del Ampurdán de su prostración». Morí a Figueres el 13 de juliol del 1893.

(27) Veure el capítol «federalisme i obrerisme» de l'article de Josep Clarà, Op. Cit.

(28) «El Ampurdanés», 13 de març 1873; núm. 344.

(29) «El Ampurdanés», 6 març 1873; núm. 342.

(30) Amb molt de detall ho explica E. Rodeja, Op. Cit., pgs. 145-146.

(31) A «El Ampurdanés», 27 febrer 1873; núm. 340.

(32) Per acabar de rematar-ho, els periòdics locals parlen de la immensa mortalitat de nens a França –60.000– i a Anglaterra –50.000–, i encara trobem: «la ciencia médica, nunca ha logrado poner un remedio eficaz» (...)

(33) A «El Ampurdanés», 4 maig 1873, núm. 359.

(34) Dades tretes de Izard, Miquel. «El sexenni democràtic i el federalisme republicà» (1868-1874) a «Història de Catalunya, V», Salvat, 1978, pgs. 218-220.

(35) Carles Rahola i Llorens, Op. Cit. Veure també Clarà, Josep. Ob. cit.

4. El set de juny: la República Federal.

«Las Cortes están constituidas, inmediatamente después de haber aceptado la dimisión del Poder Ejecutivo, que han aprobado por aclamación y casi por unanimidad. La República Federal, es la forma de Soberanía de la Nación Española, mañana se hará la votación definitiva y nominal de ésta proposición. Disponga su publicación.»

Aquest és el text del Telegrama del Governador de Girona, rebut el 7 de juny de 1873.

Les eleccions de maig, que ja hem vist, havien estat pensades per Pi i Margall, aleshores president interí, car Figueras es trobava a Catalunya. Es proposava Pi de governar amb una Cambra que no fos de signe monàrquic, per a donar una Constitució. Tot seguit, els «cimbros», unionistes d'Isabel II dirigits per Martos, que eren majoria a la Cambra, es llençaren a una intentona militar, que fracassà. La situació era ten greu, que va donar a un singular esdeveniment: la misteriosa i descarada fugida a l'estranger del President Figueras. El 7 de juny fou elevat a la presidència Orense, marquès d'Albaida, «grande» d'Espanya; als dos dies presentava la dimissió. La cambra que, com ja hem vist, si bé legalment era representativa, en realitat no representava més que una tercera part de la nació, degut a l'alt nivell d'abstencionisme a causa de no haver-se presentat carlins, alfonsins i radicals. Aquesta minoria trià com a president del Poder Executiu i Ministre de la Governació Francesc Pi i Margall. Pi i els republicans estaven sols a dalt, i la constitució federal es va quedar en projecte. En l'endemig, l'obra revolucionària anava més depressa que la dels polítics, i intransigents i internacionalistes feren impossibles els plans del nou President: Es proclamaren cantons independents Málaga, Cádiz, Sevilla, Cartagena...

A Figueres, música pels carrers. La Plaça de la República es transformava en Plaça de la República Federal, i l'Ajuntament semblava entrar en crisi ⁽³⁶⁾. Havia començat ja, en varis punts de l'Empordà, la sega de la cibada, l'ordi i el sègol. Hom esperava una bona collita de cereals, pels bons auspicis amb què es presentava i pel temps favorable, i hom suposava que els jornals es pagarien força cars, degut a la manca de braços, ocupats en la guerra civil ⁽³⁷⁾.

Com a nota purament informativa i si voleu anecdòtica, donarem el resultat de les eleccions per al Comitè local del partit federal republicà a Figueres, celebrades en aquest mateix mes de juny:

President: Josep Conte Lacoste.
 Sots-President: Eduard Rodeja.
 Tresorer: Francesc Pagès.
 Vocals: Antoni Masferrer i Martí Maragall.
 Josep Cabrer, Pere Sueix, Jaume Matas i Ortal.
 Secretari: Ferran Mesa⁽³⁸⁾.

El dia 12 de juliol es celebraren eleccions municipals. Va resultar elegit batlle popular de Figueres En Joan Arderius. El primer anunci fou el següent:⁽³⁹⁾

Collegi del Teatre

Abdó Ferrer	215 v
Joan Arderius	213 v
Jaume Andreu	202 v
Martí Llogaya	202 v

Collegi Cases Consistorials

Anton Corbera	139 v
Joan Figueras	115 v
Joaquim Giralt	115 v

Collegi Saló de la Placeta

Pere Molins	188 v
Josep Ribot	166 v
Jaume Roig	165 v

Collegi Hospital

Josep Bori	203 v
Josep Quintana	202 v
Miquel Daunis	146 v
Joan Faig	144 v
Narcís Bonavía	144 v

Per aquestes dates fou creada una companyia de Milicians artillers agregats a la Milícia Republicana de la Vila. L'armament consistia bàsicament en quatre canons cedits pel governador militar. Tanmateix es varen prendre acords a fi de mobilitzar i posar en armes els voluntaris de l'Empordà i les forces regulars; aquesta organització corria a càrrec dels Srs. Joan Guillaumes i Josep Conte Lacoste.

Savalls i Cucala derrotaren a Alpens, el batalló del Brigadier Cabrinetty. A Figueres, la mort d'en Cabrinetty tingué la repercussió d'haver perdut un dels seus millors defensors, puix que havia promès el seu ajut, en cas d'atac carlí. De nou hagué d'endagar-se la campanya d'eixampla de les obres de fortificació. A Barcelona, la derrota i mort de Cabrinetty provocà la vaga general de protesta, iniciada el dia 12, i que tingué la màxima expressió el dia 14. L'atur fou general i els obrers es reuniren a la Plaça de Catalunya en un míting convocat per la Internacional i les «Tres Classes de Vapor». Al costat de les autoritats, els Voluntaris de la Llibertat. Fou reprès el treball el dia 15.

El professor i filòsof Pi i Margall, havent vist la seva pèrdua de prestigi en el Congrés i en el país, tenint en compte el caire que prenia

la situació arreu de l'estat i arran de la constitució illegal d'una Junta de Salvació i Defensa de Catalunya, presentà la seva dimissió el 18 de juliol de 1873. El federalisme havia passat com un meteor.

(36) «El Ampurdanés», 15 juny 1873, núm. 371.

(37) «El Ampurdanés», 1 de juny 1873, núm. 367.

(38) «El Ampurdanés», 15 de juny 1873, núm. 371.

(39) «El Ampurdanés», 20 juliol 1873, núm. 381.

5. Cap a la dreta: Salmerón i Castelar. El foc de Tortellà.

Nicolàs Salmerón i Alonso, catedràtic de filosofia a la Universitat Central, va succeir l'anterior President Pi i Margall. Tenia al seu davant no solament la guerra civil, sinó infinites guerres civils. Va creure oportú d'oferir els comandaments militars a generals prestigiosos i de dubtós fervor republicà, i així, a cops de força, aconseguí l'anorreament del cantonalisme a Espanya. El nou ministeri estava format pels següents homes: President sense cartera: Nicolàs Salmerón; Estat: Santiago Soler i Pla; Justícia: Pedro Moreno Rodríguez; Hisenda: José Carvajal; Guerra: Eulogio González Izcar; Marina: Jacobo Oreiro; Governació: Eleuterio Maisonnave; Foment: José Fernando González; Ultramar: Eduardo Palanca⁽⁴⁰⁾.

Justament per aquestes dates el batlle popular de la capital de l'Alt Empordà decretava un bàndol en el qual llençava una crida a tots els figuerencs per tal que presentessin a la Casa de la Vila totes llurs armes, objectes ofensius o defensius –petroli, pólvora, caixes de fusta, sacs...– i en virtut del qual restaven allistats a la «milícia ciutadana» i a disposició de l'autoritat municipal, tots els veïns de vint a quaranta anys. Aquesta mesura d'excepció s'explicava «en atenció a les crítiques ciscumstàncies per les que Catalunya passava, i pel desig d'aquesta vila de que no sigui víctima dels atacs dels Carlins»⁽⁴¹⁾. No gaire dies més tard les partides carlines de Miret, Huguet i Savalls atacaven els pocs voluntaris que defensaven el poble de Tortellà. Les forces de Figueres, que es varen unir a les de Besalú sota la direcció de Matas, i a les de Banyoles de l'Ametller, varen vèncer a la carlinada. Totes les esglésies del poblet varen restar incendiades. Al respecte hem d'assenyalar que durant els mesos de juliol i agost es va desenrotllar una forta campanya contra el clergat, a causa de la qual, i per manca de garanties de seguretat personal, molts sacerdots abandonaren llurs parròquies. Grups incontrolats de voluntaris republicans escorcollaren les cases de Déu: a Figueres, actuava el grup anomenat «los Móviles». El Bisbe Bonet protestà per l'empresonament de sacerdots, per l'escarniment que molts d'ells havien de patir, per la conversió del metall de les campanes en material bèl·lic i per la tassació dels edificis eclesiàstics. Emperò fou endebades, i el clergat no pogué veure's normalitzat fins a la proclamació d'Alfons XIII⁽⁴²⁾.

Els diaris de l'època ens diuen que l'engatjament filantròpic dels figuerencs en resposta i ajut a les víctimes de Tortellà fou efectiu des dels primers moments: el 3 d'octubre de 1873 ja s'havia fet pública

una nota en la qual es donava compte del lliurament de 8.335 pessetes, per part del districte de Figueres⁽⁴³⁾. Però els carlins no es cansaven de sotjar: llurs forces augmentaven considerablement, i el dia dos de setembre es va formar la «Junta de Militarización y Defensa» –militars retirats de la població. Les despeses de l'Ajuntament no podien fer-se efectives, i els preus estaven pels núvols.

El 7 de setembre Salmerón va dimitir del seu càrrec. Les causes sembla que tenien un caire ideològic i humà: la disciplina militar que ell mateix va imposar, que no proposar, no era possible sense l'aplicació de la pena de mort; el professor de filosofia n'era doctrinalment enemic, i, donat que, com a President del Poder Executiu havia de signar algunes sentències, va preferir obrar d'acord amb la seva consciència, i dimití a favor de Castelar. Amb ell, però, el govern va fer una virada, encara més pronunciada, cap a la dreta: noves mesures repressives, suspensió de garanties constitucionals, restabliment de la llei d'ordre públic de 1870, limitació de la llibertat de premsa...⁽⁴⁴⁾.

Manuel Mª Rodríguez era el catedràtic-secretari de l'Institut de Segon Ensenyament de Figueres, en l'endemig. Per aquestes dates s'obria el termini per a matricular-s'hi: calia, per això, haver aprovat un examen de lectura, escriptura, nocions d'aritmètica i gramàtica castellana, i portar a la butxaca la quantitat de trenta pessetes per a cada grup de dues a quatre assignatures, i quinze per a una sola. Les lliçons començarien a impartir-se el proper dos d'octubre... qui sap com eren les vides d'aquells jovenets que, portats per llurs pares a l'Institut de la capital de la contrada, romandrien gairebé sense adonar-se en una època difícil i plena de convulsions de tots tipus. Segurament ells comprendrien molt més tard, el sentit d'una paraula: la llibertat.

L'Alcaldia de Figueres publicà el primer d'octubre un edicte en el qual es prenen unes mesures extraordinàries «tenint en compte les notícies oficials rebudes de la presència del «còlera morb asiàtic» en alguns indrets molt propers a la frontera». Calia regar i escombrar els cancells i totes les entrades; s'establia un horari fixe per a la recollida de les escombraries, etc⁽⁴⁵⁾. Era a més un temps favorable per a la collita del raïm... La secada s'estruncà aviat amb la gran afluència de novembre, que va deixar Figueres gairebé incomunicada de la resta de la península.

El governador Joan Matas va presentar la seva dimissió aquest mateix mes de novembre, però no l'hi va ser admesa. Va ser acceptada la renúncia del Capità general de Catalunya senyor Turón.

A finals d'any es va fer més que palès el ressentiment de l'agricultura per la manca de braços per al conreu de les finques. La guerra civil els tenia ocupats en altres feines...

- (40) «El Ampurdanés», 24 juliol 1873, núm. 382.
- (41) Veure «Documents», núm. 5; de «El Ampurdanés», 24 juliol 1873; núm. 382.
- (42) Molt àmpliament tracta el tema Marquès, Josep Maria, a «Constantino Bonet, Obispo de Gerona», pg. 27; A.I.E.G. vol. XXIV; Girona 1978.
- (43) Veure «El Ampurdanés», 5 Oct. 1873; núm. 403.
- (44) Izard, Miquel, Op. cit., pg. 222.
- (45) «El Ampurdanés», 2 oct. 1873; núm. 402.

6. El tres de gener de 1874: la fi.

La tarda del dos de gener de 1874 va ser agitada al Palau de les Corts de Madrid: Pi i Margall, en la sessió permanent, va endegar un atac –que va ser seguit per Salmerón– contra el President del Poder Executiu. Aquest, malgrat la seva eloqüència, va ser derrotat a les cinc de la matinada del 3 de gener. Pavia, capità general de Madrid, havia fet les seves previsions, i poc després els seus soldats envaïen els corredors. Havia mort l'esperit de la República⁽⁴⁶⁾.

Els empordanesos se n'assabentaren per aquesta nota de «El Ampurdanés»:

Por fin ha sucedido lo que temíamos. Derrotado el ministerio Castelar, un golpe de Estado ha dado fin a la República federal que con tan buen principio se había implantado en España. El Capitán general de Madrid, al frente de cinco batallones, ha declarado disueltas las Cortes, y se ha nombrado un Ministerio presidido por el general Serrano, compuesto de sagastinos, radicales y un republicano unitario.

Nuestros hombres, preciso es confesarlo, no han tenido en nada la voz del patriotismo y la idea; sólo rencillas personales y ambición de mando ha dominado entre ellos, y era de esperar, continuando por esta fatal pendiente, el triste fin que ha tenido la República.

No es ocasión oportuna para hacer cargos a unos ni a otros por la inmensa responsabilidad en que todos han incurrido. Hoy solo nos concretaremos a aconsejar a nuestros correligionarios la calma, la prudencia, y el desprecio a las continuas provocaciones de nuestros adversarios⁽⁴⁷⁾.

En efecte, els carlins amenaçaven cada dia la capital empordanesa, i el saqueig era habitual a tots els pobles de la nostra contrada.

D'un altre cantó, l'economia deixava molt que desitjar. El recaptador de la nostra vila, passava avís per tal que tothom pagués la seva quota:

«El gobiernos de hoy, lo mismo que sus antecesores, necesita cuartos y el pobre contribuyente no tiene más remedio que rascarse el bolsillo. Pobre país!»⁽⁴⁸⁾.

El fred hivern de 1874 era el més llarg de la vida.

(46) El poder va tornar a mans dels septembrins, encapçalats per Serrano. Si bé es va conservar el règim de República, aquesta, en realitat, havia mort suprimida pel cop d'Estat.

(47) Dijous, 8 gener 1874; núm. 430. A «Crònica local» de «El Ampurdanés».

(48) «El Ampurdanés», 25 gener 1874, núm. 435.

III. DOCUMENTS

Document nº 1 - *«La presa de possessió del Governador Civil senyor Joan Matas».*

«GOBIERNO DE LA PROVINCIA EN GERONA

Habitantes de la provincia

El Poder Ejecutivo de la República me ha dispensado la inmerecida distinción de conferirme el cargo de Gobernador de la provincia. Ni mi modestia, ni mi vocación me permitirían aceptar en circunstancias normales este puesto de honor; hoy le admito en satisfacción de deberes ineludibles, por espíritu de disciplina y por razones de patriotismo.

Sé que me acompaña el espíritu liberal y republicano de la provincia, circunstancia que me ha infundido valor bastante para emprender tan trabajosa tarea; y cuento también con la leal cooperación de todos los buenos patricios, que á su vez encontrarán incesantemente en mi autoridad el apoyo de su derecho.

Identificado, por convicción y por sentimiento, con las nuevas instituciones, procuraré coadyuvar hasta donde mis fuerzas alcancen a su natural desenvolvimiento; y para ello, respetaré todas las manifestaciones de la opinión dentro de la ley; corregiré todos los abusos donde quiera que los encuentre; y apoyaré todas las mejoras que puedan tender a la prosperidad del país.

Representante de un Gobierno Republicano, no puedo olvidar que la República no ha venido á establecer ni á cambiar privilegios, sino á destruirlos; no ha venido á hollar derecho alguno, sino á reconocer el de todos; y esto, sin trastornar por un momento el órden, antes al contrario, afianzando los fundamentos sobre los cuales ha de sustentarse para siempre en beneficio común.

Sepa, pues, el que ataca la República que no ataca á un partido, sino que hiere en lo más vivo la dignidad y el derecho de todos los hombres; y que el Gobierno, en su celo por garantir tan sagrados objetos, ha de ser inexorable, no por ruin espíritu de mezquina venganza, sino por severo deber de ineludible justicia.

A estos levantados propósitos dedicaré toda mi solicitud, toda mi decisión, toda mi perseverancia, toda mi voluntad; y convencido firmemente de que el Gobierno de los pueblos que se rigen por instituciones democráticas, donde todo se entrega al ejercicio saludable y provechoso de la libertad, debe ser tan solo el celoso vigía de la ley,

dispuesto estaré á atender sin descanso alguno y sin demora, á cuantos vengan á pedirme su cumplimiento sea cualquiera su clase, su posición ó la parcialidad política á que pertenezcan, porque la ley nivela todas las condiciones, y no ha de haber para una autoridad recomendación más eficaz que la que se apoya en la razón y en la justicia de lo que se pretenda.

Solo asi corresponderé dignamente á la confianza que en mí ha depositado el Poder Ejecutivo; y solo asi trabajaré, como debo, por el prestigio de la naciente República Española.

Mis correligionarios en cuyas ideas i sentimientos me inspiro al trazar mi linea de conducta; cuenten con que hé de seguir siendolo, porque no les hé de abandonar hasta conseguir por completo y consolidar para siempre el ideal de nuestros afanes; los que no lo sean, cuenten tambien con el deseo que abrigo de ganar sus simpatías en pró del nuevo régimen y de obtener su amistad, sin otro atractivo que el de la rectitud de mis actos.

Gerona, 2 de Marzo de 1873.

EL GOBERNADOR,
Juan Matas».

De RAHOLA, Carles. *Vides heroiques*. Tall. Graf. Casa d'Assistència i Ensenyament. Girona, 1932. Pags. 176-177.

Document nº 2 - «Proclamació de la República».

«En la villa de Figueras a doce de Febrero de mil ochocientos setenta y tres. Se reunió en el Salón de Sesiones para proclamar solemnemente el establecimiento de la República en España, el Ayuntamiento convocado al efecto, asistiendo asimismo los Señores Juez de primera instancia del partido D. Joaquín Alvarez de Morales, Fiscal de Juzgado D. Salvador Viada, Registrador de la propiedad D. Antonio de Fortuny y multitud de vecinos de la población. Presidió el Alcalde D. Juan Arderius estando presentes los Señores Concejales notados al margen.

(SS. Torras - Roig - Corbera - Giral - Bori - Daunís - Figueras - Centerra - Andreu - Pou. Asistieron: SS. Juez; Fiscal; Registrador; Massanet; Lacoste; Coll de Alvarez; Carlé; Giralt y Salabert).

MANDÓ el Señor Presidente leer el telegrama comunicado a todas las Autoridades por el Presidente de la Asamblea Nacional a las diez y cuarenta y cinco minutos de esta tarde, cuyo contenido dice así: —«El Senado y el Congreso constituidos en Asamblea soberana después de admitir la renuncia de D. Amadeo de Saboya han proclamado la República. Sirvase V.S. comunicarlo a la mayor brevedad a todos los Ayuntamientos de esa provincia. Tranquilidad completa en la Capital y sus provincias».

Dijo que por fin se habían realizado en un todo las esperanzas de la republicana villa de Figueras, que a la forma de gobierno proclamada por la Asamblea soberana de la Nación se adhería con entusiasmo el Ayuntamiento de su Presidencia y que esperaba que todos los funcionarios públicos de la población se adherirían también acatando así el fallo de las Cortes Soberanas, a cuyo efecto había convocado también al Señor Gobernador de la plaza de San Fernando.

OBTENIDA la palabra por los Señores Juez, Fiscal y Registrador de la propiedad, prometieron adhesión al Gobierno de la República que las Cortes Soberanas de la Nación acababan de proclamar.

EL SEÑOR Alcalde Presidente con palabras entrecortadas por la emoción y la alegría dio por proclamada la República añadiendo que cuando viene tan naturalmente y a ella se adherieren todas las autoridades de una población, bien puede decirse que será eterna.

En este acto se presentaron al Consistorio los diputados á Cortes D. Eusebio Pascual Casas y D. Eusebio Corominas, hallados

accidentalmente en esta población, y D. Juan Matas, Presidente de la Diputación de esta provincia que vitorearon también la República Española.

Casi al mismo tiempo acompañado del Teniente de Alcalde Señor Roig que fue a recibirlo a la puerta de las Casas Consistoriales, se presentó el Comité Republicano federal con la Sociedad General la Erato y un sin número de republicanos federales. Tomó la palabra su Presidente D. José Amat y presentando una bandera tricolor al Presidente dijo que la ofrecía al Ayuntamiento para que ondease de hoy más en los balcones de la Casa Popular. Mientras esta bandera, dijo, ha sido objeto de torpes ataques y calumnias groseras, agrupado en torno de ella el partido republicano de esta villa firme en su creencia, seguro en su esperanza, la ha sostenido y venerado erigiéndola un altar en los Salones del Club: hoy que las Cortes soberanas de la Nación han proclamado oficialmente la República justo es que la guarde la Corporación popular.

El Teniente de Alcalde Señor Roig a petición del Señor Presidente a quien impedía hablar la emoción que le dominaba, aceptó la ofrenda en nombre del Municipio y dio las gracias al Comité y a todo el partido Republicano de Figueras; por su conducta digna y patriótica.

INMEDIATAMENTE, acordó el Ayuntamiento que ondease la bandera en los balcones iluminados de la Casa Consistorial. Desde allí dirigieron la palabra al público, que llenaba la plaza, los Señores Diputados, el Señor Matas y el Señor Amat siendo interrumpidos a cada paso por entusiastas vivas a la República Federal.

DESPEDIDOS todos los Señores reunidos leyéndose antes una Comunicación del Brigadier Gobernador de la plaza de S. Fernando, que acababa de recibir el Señor Alcalde y en la cual decía que si las Cortes, lo que no dudaba, habían proclamado la República, amante de ella, estaba dispuesto a sostenerla, quedó el Ayuntamiento solo para tomar algunos acuerdos de inmediato interés.

PREVIA ligera discusión, acordó que la plaza de la Constitución se llamase Plaza de la República -la calle de Besalú, calle de la República federal - la calle de la Junquera, calle del once de Febrero - la calle de la Muralla, calle de Abdón Terradas y la del Príncipe, calle de Sisto Cámara, encargando al Señor Presidente que hiciera construir las lápidas oportunas.

ACORDÓ así bien que se iluminase la Casa Consistorial, dos días celebrándose fiestas con los gigantes y músicos en las plazas.

ACORDÓ también dar una limosna de trescientos panes a doce onzas a los pobres de la población distribuyéndose en los bajos de la

Casa Capitular por los Alcaldes de barrio respectivos que entregaran bonos al efecto. Pregónese y publíquese por los medios de costumbre.

Y siendo hora avanzada se levantó la sesión estendiéndose la presente acta que todos los señores Concejales firman conmigo el Secretario, de que Certifico:»

JUAN ARDERIUS - JAIME ROIG - JOAQUÍN GIRAL - JOSÉ QUINTANA - ENRIQUE ? - ANTONIO CORBERA - JOSÉ BLASI - MIGUEL DAUNÍS - JAIME ? - ? -».

De «*Manual de Acuerdos de 1873*». Ajuntament de Figueres.
Arxiu municipal; Folis 10 - 11 - 12.

Acta nº 0322036.

«FIGUERENSES.

Nuestra alma se halla todavía embargada por el sentimiento de júbilo que se apoderó de todos nosotros al recibir ayer la noticia oficial de que las Cortes Soberanas de la Nación, después de aceptar por unanimidad la abdicación de D. Amadeo de Saboya, habían proclamado la República como forma definitiva de gobierno.

La República era la esperanza de los individuos todos que componen este Municipio; todos la profesábamos desde mucho tiempo, todos teníamos fe en su próximo advenimiento; y sin embargo os confesamos que su llegada nos ha causado cierta sorpresa por lo precipitada que ha sido. Como quiera, no se podrá tachar al partido republicano español de impaciente, ni acusarle de haber violentado el paso del progreso, ni siquiera de hacer presión alguna al Gobierno constituido. No: lleno de fé en sus creencias, acatando al gobierno monárquico que le permitiera luchar en el humano palenque de la razón y buscando en ésta la sanción nacional de sus ideas, el partido republicano ha visto paciente y sereno descomponerse momento por momento esa monarquía democrática, última y forzada forma de todas las monarquías.

¡Y ha venido la República! ¿Qué quedaba que hacer? ¿Había otra solución posible que pudiera España recibir sino como un insulto, como un escarnio a su dignidad y a su derecho?

Apuradas todas las formas de la monarquía, arraigada la idea de libertad democrática, y dominados todos los espíritus por la luz de los acontecimientos, ante un partido popular imponente que, respetando el derecho de la Nación, espera que ésta le llame a regir sus destinos cuyo peso no puede soportar ya ninguna monarquía, no quedaba, no, a las Cortes soberanas otro camino digno que el que han seguido proclamando la República; la República que, ahorrando días de luto a España, ha de realzar a nuestra Nación quebrantada, y merecer en la historia un lugar señalado a los ilustres representantes de la Nación.

La República es el gobierno reparador de las naciones arruinadas por las derrochadoras aristocracias; ella nos visita por primera vez después de interminables siglos de monarquía, y por consiguiente, en ocasión de hallarse empobrecida la nación; no importa, recibamos a la República como a madre hacendosa que, tanto como a reponer los

intereses materiales de la nación española, viene a cicatrizar con su ternura las heridas abiertas en nuestros pechos por los pasados gobiernos. La República, que es madre de los pueblos, viene a nosotros con los brazos abiertos: dignos hijos de ella, debemos correr a su regazo con el alma llena del más puro amor filial. Ella, la diosa del derecho, nos engrandece a todos elevándonos a la esfera de hombres dignos que tienen conciencia de sus derechos y deberes; a todos nos ennoblece, estrechándonos en los lazos de la fraternidad humana.

Seamos dignos de tan buena madre: no haya odios, no haya rencores, depongamos a sus pies toda suerte de viejas pasiones contraindidas y desarrolladas a impulsos de injusticia y del despotismo. El pobre bendice al sol que envía sus rayos para él con tanto amor como para el rico; la República es el astro de las sociedades que baña con el calor del derecho a todos sus individuos: ¿Qué hombre, qué grupo, qué clase o partido se siente postergado o desatendido porque se le reconozca un derecho social y político igual a todos sus ciudadanos?

Hay calor para todos los espíritus como lo hay para todos los cuerpos; y sólo un exceso de orgullo satánico puede pretender el monopolio de esa fuente de la vida universal.

Así lo entienden hoy todos los españoles, y pretensión desatentada sería querer obstruir el paso a la voluntad nacional, guiada por los inflexibles decretos de la Providencia que le abre de par en par las puertas del humano derecho. Entramos en la República sin lucha y sin trastornos, serena la cabeza y regocijado el corazón: con tan buenas condiciones, ¿quién no ve que marchamos por el camino de la armonía al perfeccionamiento social y moral del hombre?

La República hace libres a todos los hombres y a todos igualmente responsables; sustituye la razón a la fuerza; relega la guerra y la violencia; y llevando todas las fuerzas a la producción y al estudio, enriquece a las naciones moralizándolas. Que si mezquinos intereses o pasiones innobles se resisten aún contra ese imán de verdad que atrae a las sociedades, cooperemos todos, figuerenses, a calmar, a disipar añejas preocupaciones con la discusión templada, con amistoso razonamiento, mostrando compasión, más bien que rencor, por el desdichado que no ha tenido la suerte de recibir el benéfico bautismo de la verdad regeneradora.

Si durante algún tiempo de nuestra vida hemos tenido valor para arrostrar los peligros de la guerra contra la tiranía, tengamos hoy la virilidad de predicar la paz en la República, el respeto al derecho de todo el mundo; que no es la República prebenda de ningún hombre, ni de ningún partido, sino la consagración de la justicia que deja caer su espada sobre el que la viola, sin excepción de clases, partidos o individuos.

Hemos sido cuerdos al conquistarla, seremos con ella rígidos en sostenerla; pero, lejos de nosotros el deseo de monopolizar la República, hacemos votos fervientes para que vengan todos los españoles a cobijarse bajo sus anchísimos pliegues.

FIGUERENSES: Vuestro municipio ha administrado los intereses locales dentro de la monarquía con todo el celo y la rectitud de que ha sido capaz; en nada tiene que modificar, reinando la República, la conducta que hasta aquí le ha guiado, como no sea redoblando sus esfuerzos en favor de la armonía de todos sus administrados en quienes, ayer como hoy, y más hoy que ayer, no verá más que ciudadanos, amigos, hermanos, dignos hijos todos de la madre patria.»

IVIVA LA REPÚBLICA!

Figueras, 13 Febrero de 1873. El Alcalde, *Juan Arderius*.

De: «Suplemento a «*El Ampurdanés*». Periódico Republicano Democrático Federal». Divendres, 14 febrer 1873.

(1ª plana: «Viva la República Democrática-Federal Española». La Redacción).

«Mientras iba el Sr. Presidente a levantar la sesión recibió el siguiente telégrama del Sr. Gobernador de la provincia:

Las Cortes están constituidas: inmediatamente después de haber aceptado la dimisión del poder ejecutivo, han aprobado por aclamación y casi por una unanimidad: «La República Federal es la forma de gobierno de la nación española». Mañana se hará la votación definitiva y nominal de esta proposición: dispongo V. su publicación. El Ayuntamiento acordó: enterado con satisfacción: felicítase por telégrama la Asamblea Constituyente. Publíquese por pregón inmediatamente: cuélguense e iluminense a los balcones de la casa Capitular poniéndose la bandera tricolor y háganse músicas por las calles.

El Comandante del batallón de voluntarios de Montserrat Ciudadano Guillaumes hallado accidentalmente en esta villa entró en el salón y se asoció de todo corazón al acuerdo del Ayuntamiento habiendo hecho lo mismo el Ciudadano Litran que también se encontraba accidentalmente en estas comisiones de jefes y oficiales de dicho Batallón y de los voluntarios de esta villa y muchos representantes de los comités de la misma.

Desde los balcones de la Casa Capitular el Ciudadano Litran y el señor Alcalde dirigieron la palabra al inmenso público que contenía la plaza encareciendo la importancia de la declaración hecha por la Asamblea de los grandes deberes que imponía a todos la nueva forma de gobierno de la República Federal que fue vitoreada repetidas veces.

El Ayuntamiento por tanto dio por proclamada la dicha forma de gobierno acordando que se hiciese saber a las autoridades todas de esta villa que se cambiase el (nombre) título de plaza de la República por plaza de la República Federal y que se hiciesen festejos bailando sardanas en la plaza en celebración de tan fausto acontecimiento.

Y se levantó la sesión estendiéndose la presente acta que todos los señores concejales firman conmigo el secretario de que certifico»:

JUAN ARDERIUS - JAIME ROIG - ANTONIO CORBERA -
JOAQUÍN GIRAL - ENRIQUE ? - JAIME ARDREU - NARCISO
BONAVIA - MIGUEL DAUNÍS - ?».

«El domingo se pregonó y el lunes se fijó en las esquinas el siguiente

BANDO

«En atención a las críticas ciscunstancias por que atraviesa Cataluña, y deseando que esta villa no sea víctima de los ataques de los carlistas, haciendo uso de las facultades extraordinarias de que me hallo revestido, y al objeto de coadyuvar a la obra empezada por la Junta de salvación y defensa de Catalunya, de acuerdo con la Autoridad militar, con el Ayuntamiento, Junta de defensa, Jefes de la milicia y Comité republicano, vengo en decretar lo siguiente:

1º - Todos los vecinos que, no perteneciendo al Ayuntamiento, Junta de defensa, Comité local y Milicia ciudadana, posean armas de cualquier clase, las presentarán en el término de seis horas a esta Alcaldía.

2º - Desde este momento, todos los vecinos de veinte a cuarenta años, quedan alistados a la milicia ciudadana y a disposición de mi Autoridad.

3º - Todos los almacenistas de petróleo, pólvora, plomo y efectos fulminantes, pasarán inmediatamente a denunciarlos a esta Alcaldía.

4º - Todo el que posea cajas de madera, barriles, sacos y otros útiles a propósito para la construcción de barricadas, los pondrán inmediatamente a mi disposición.

5.º - Todos los que no hayan cumplido mi disposición del día 16 del corriente, respecto al cierre de puertas y tapias, lo cumplirán inmediatamente.

6º - Todos los albañiles, carpinteros y herreros en sus diversas clases, quedan a disposición de esta Alcaldía, para el momento en que se les llame.

7º - Los que posean materiales de construcción, deberán ponerlos, previa tasación, a disposición de la Autoridad local.

8º - Los individuos que han servido al arma de Artillería en el Ejército, acudirán inmediatamente a alistarse en estas Casas Consistoriales.

9º - Siendo indispensable hacer frente a los gastos de la defensa, señalo el plazo de veinte y cuatro horas para hacer efectiva la contribución de guerra que se ha señalado a los vecinos de esta villa.

Yo espero que el sensato vecindario de esta población se hará cargo de la necesidad de las medidas extraordinarias que he tomado, y

se apresurará a cumplimentarlas sin demora, debiendo tener entendido, que en el caso improbable de que alguno intentase resistirlas o eludirlas, estoy dispuesto a obrar sin contemplación, tratando a los recalcitrantes como traidores a la patria, y sometiéndoles a los Consejos de guerra.

Figueras, 20 Julio de 1873.

El Alcalde popular,

Juan Arderius

De «*El Ampurdanés*», 24 julio 1873, nº 382.

Document nº 6 - «Una crida del Governador als Rectors de les parròquies».

«Con disgusto he sabido que varios curas párrocos de esta provincia, sin licencia del Diocesano, han abandonado sus feligresías, sin causa que a ello les obligue, pues el temor de que en algunos puntos pudieran ser objeto de manifestaciones desagradables cuando para evitarlas y en su caso para castigarlas he adoptado las providencias debidas, no les autorizaba en modo alguno á obrar como lo han hecho, desatendiendo el cumplimiento de (los) sagrados deberes y produciendo con su conducta, que no calificaré, la consiguiente sobrecitación en los ánimos.

Yo no puedo ni debo presumir que el abandono sensible á que me refiero y que participaré al Sr. Obispo de la Diócesis á medida que llegaba a mi noticia para que sobre él determinase, se haya efectuado, como muchos suponen, con el intento de producir esta alarma haciendo que la República Democrática Federal aparezca divorciada de la Religión, pero como algunos de aquellos Sacerdotes, ya desde el Extranjero, ya desde otros pueblos que en los que debieran hallarse, me hayan interrogado si podrán volver a sus Curatos, véome en la necesidad de manifestar públicamente para su noticia que no es á mi Autoridad a quien deben hacer tal consulta, como para ausentarse no la hicieron, pero que sabré con satisfacción que han vuelto a ponerse al frente de sus parroquias y que siempre que en ellas ejerzan su misión de paz de la manera que exige el ministerio que personanlizen castigaré sin consideración á nada ni á nadie, cualquier hecho que tienda á entorpecer sus funciones, pues que el deber mio al administrar justicia, es hacerlo por igual con estricta sugestión a las leyes.

Gerona 18 de Agosto de 1873.

EL GBERNADOR,
Juan Matas».

De RAHOLA, Carles. - *Vides Heroiques*. Tall. Graf. Casa d'Assistència i Ensenyament. Girona, 1932. Págs. 177-178.

De «Ayuntamiento Constitucional de Figueras: Cuentas Municipales». «Estado de las cuentas rendidas por el Ayuntamiento que cesó en 18 de Diciembre de 1874...». Imp. M. Alegret y J. Bosch. Figueres. Biblioteca Popular Fages de Climent.

DEBE.

RESÚMEN GENERAL.

HABER.

		Pesetas.	Cént.	Pesetas.	Cént.			Pesetas.	Cént.	Pesetas.	Cént.	
1874.												
Diciembre	31	Existencia en caja presupuesto ordinario.	24279	45				Junio	30	Adelanto hecho por el Depositario.	323	68
		Prestamo hecho por varios segun la cuenta que se	15342	67				Diciembre	31	Pagado de esta del Presupuesto Extraordinario.	22653	38
		acumula.								Pagado á varios á cuenta.	17251	29
		Por el 6 p. 7, de gastos y partidas fallidas corres-	1030	26						Pagado á varios por el Depositario durante el 74-75.	490	
		pondiente al Reparto Municipal de 1873-74.	191	70						Pagado á varios empleados su nómina pendiente de	886	43
		Por el 20 p. 7, de propios del 73-74.	379	75						saldo.		
		Subrante de la gestion á la Vinda local.	41222	83						Importe de una nómina de los peones correspon-	163	75
										diente al mes de Setiembre.	1587	66
		Saldo á favor del Depositario D. Mauro Forga.	2153	36						Pagado á cuenta á varios trabajadores por las últi-		
			43376	19						mas semanas de fertilizacion.	43376	19

El Depositario,
Mauro Forga.

V.º R.º
Juan Arderius.

El Interventor,
Enrique Pou.

IV BIBLIOGRAFIA

1. AMPURDANÉS, El. - Peróidico Democrático Republicano. Figueres, Imp M. Alegret. 1861-74.
2. ANTICÓ I COMPTA, Salvador. - «Una història inèdita de Garrigue-lla». A Annals IEE. Figueres, 1978.
3. ARXIU MUNICIPAL DE LA CIUTAT DE FIGUERES: Manual de Acuerdos de 1873 (Llibre d'Actes). Folis 10, 11, 12, 57.
4. AVENÇ, L'. - N° 13, 2ª època, Febrer 1979: CLARÀ, Josep: «La 1ª República a les Comarques Gironines».
5. GONZÁLEZ SUGRAÑES, Manuel: «La Primera República a Barcelona».
6. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE FIGUERAS. CUENTAS MUNICIPALES. «Estado de las cuentas rendidas por el Ayunt. que cesó en 18 dic. 1874» Imp. M. Alegret y J. Bosch. Figueres.
7. BARRETINA, La. - «Impreso que no es diario ni periódico». Imp. A. Garbí. Any 1868. Hoja 1 - 2 (Religat amb: la República. Periódico Federal). Figueres.
8. CAIMÓ, Pere. - «Reseña histórica de los sucesos de la villa de La Bisbal y su distrito, en la insurrección republicana federal del mes de octubre de 1869». 2ª ed. (Pròleg de Carles Rahola) Girona, Gràfiques Dàrius Rahola. 1933.
9. EMPORDÀ FEDERAL, L'. - «Als genis empordanesos». Any III. N° 107, Figueres, 1913.
10. FAGES DE CLIMENT, Carles. «Climent». Catalònia. Barcelona. Any 1933.
11. GRAHIT i GRAU, Josep. - «La última guerra carlista en Gerona y su Provincia». Annals de l'IEG.; Vol. VIII; Masó. Girona 1955.
12. IZARD, Miquel. - «El sexenni democràtic i el federalisme republicà (1868-1874)», a «HISTÒRIA DE CATALUNYA» T. V. Salvat. Barcelona 1978.
13. 12-MARQUÈS, Josep Mª - «Constantino Bonet, Obispo de Gerona (1862-1875)» - II. A A.I.E.G. - Vol. XXIV, Girona 1978.
14. PAPELL, Antoni. - «L'Empordà a la guerra carlina». Ideal. Figueres, 1931.
15. PASSARELL, Jaume. - «L'inventor Narcís Monturiol». Barcino, Barna., 1935.
16. PUIG PUJADES, Josep. - «Vida d'heroi. Narcís Monturiol». L'Avenç. Barcelona, 1918.
17. RAHOLA, Carles. - «Vides heroiques: Abdó Terrades. Pere Caimó.

Joan Matas. Josep T. d'Ametller. Joan Tutau. Joan Deu. Francesc Sunyer i Capdevila. Ramon Roger. Francesc Maranges. Enric Climent». Taller Gràf. de la Casa d'Assistència i Ensenyament. Girona, 1932.

17. REPÚBLICA, La - Periódico Federal. Anys 1868-69. Figueres Imp. i Llibreria de A. Garbí i Matas.

18. RODEJA I GALTER, Eduard. - «Figueras. Notas Históricas. 1832-1900». Figueres, 1944.

19. RODEJA I GALTER, Eduard. - «Llibre de Figueres». Selecta. Barna., 1962.

20. SANS PUIG, Josep Maria. «Liberales y carlistas». Bruguera. Barna. 1976.

21. TUTAU, Joan. - «Medios de levantar la agricultura del Ampurdán de su postración...». Barna.; N. Ramírez, Suc; 1888.

Nota: Com que no ens ha arribat al seu degut temps el llibre d'Alfons ROMERO, no el podem tenir en compte en aquest treball, si bé és imprescindible d'ara endavant per a l'estudi sobre la I República a l'Empordà.